

خلیل ملکی اختصاص دارد. با توجه به منابع و اسناد مدارک موجود که در دسترس همگان می‌باشد، در وابستگی بسیاری از رجال سیاسی تاریخ معاصر ایران - و از آن جمله بقایی - تردیدی نیست. در این نکته هم تردیدی وجود ندارد که در پشت بسیاری از تحولات ایران دوره محمدرضا پهلوی دست پنهان و پیدای بقایی وجود داشته است و او به اعتراف خودش بارها سلطنت شاه را نجات داده است. این وجه از کتاب کیانوری که مربوط به دشمن‌شناسی می‌شود، جای تحلیل فراوان دارد. بر همین سیاق جاهایی که او خطر تحلیلهای بقایای عوامل سلطنت و دارودسته خلیل ملکی را یادآوری می‌نماید، جالب توجه است، لیکن در این بخشها هم چیزی که تازگی داشته باشد وجود ندارد. کیانوری براساس منابع منتشر شده به داوری در مورد این اشخاص می‌پردازد و در بسیاری از موارد نکات غیرمهمی را به عنوان مصداق وابستگی این افراد بیان می‌کند. البته این نکته طبیعی است زیرا وی احتمالاً به اسناد و مدارک دسترسی ندارد، لیکن فردی که در شصت سال اخیر در جریان تحولات سیاسی ایران قرار داشته است، علی‌القاعده باید نکات دقیق و ظریفی را به عنوان شاهد مثال ذکر کند که با مشهورات تفاوت داشته باشد. با این وصف نظر به اینکه احتمالاً کیانوری پرداختن به نقش شخصیتها در تاریخ را بعد از فروپاشی شوروی کانون تحلیلهای خود قرار داده بدیهی است که اظهارنظرهای او در بسیاری موارد از استحکام برخوردار نیست زیرا از نظر تحلیل سیاسی یک مرتبه تغییر فاز داده است و تا آن زمان به این مقوله نیندیشیده است، به همین دلیل در بسیاری موارد با کمبود اطلاعات مواجه است، اما در نهایت باید گفت که هدف کیانوری از کلیه این تحلیلهای تیرنژ حزب توده و شخص خودش می‌باشد، امری که حداقل برای نسل انقلاب که کارنامه حزب توده را دیده‌اند، غیر موجه است.

حسین آبادیان

انقلاب اسلامی به روایت هاشمی

هاشمی رفسنجانی، دوران مبارزه

زیر نظر مهندس محسن هاشمی

تهران، دفتر نشر معارف انقلاب، ۱۳۷۶. ۲ ج، ۱۶۶۱ ص

انقلاب اسلامی ایران، بی‌گمان، در شمار رویدادهایی است که پیامدهای آن از مرزها، عصرها و نسلهای دیروز و امروز فراتر می‌رود، و هر که از پس فرادهای این دیار

بنخواهد فهم و کشف علل و زمینه‌های ظهور این حادثه سترگ تاریخی را وجهه همت خویش قرار دهد بی مراجعه به خاطرات و اسناد کسانی که در شمار دست اندرکاران و مؤثران پیدایش این انقلاب عظیم بوده‌اند، کاری نه در خور شأن پژوهشهای علمی و عمیق ارائه خواهد کرد. اینکه با انقلاب اسلامی، از تقریباً دو دهه پیش، افق تازه‌ای پیش روی تاریخ امروز گشوده شده، بدیهی‌تر از آن است که نیازی به استدلال داشته باشد چرا که آفتاب، خود، دلیل آفتاب آمده است؛ لیکن شنیدن اینکه تا هنگام ظهور آفتاب فروزان انقلاب در افق تاریخ معاصر چه بر سر این سرزمین آمده و در واقع، عملکرد گردانندگان و دست‌اندرکاران آن حادثه عظیم جهانی در دگرگون‌سازی وضع پیشین چگونه بوده، حدیث مفصلی است که آگاهی از تلخیهای آن نیز حلاوت دارد. و دیگر نکته اینکه خواننده در پرتو خاطرات افراد، که در واقع یافتن حوادث است در آینه وجودی آنان، بهتر می‌تواند به تأویل و تفسیر انگیزه‌ها و آرمانهایی بپردازد که طیفهای گوناگون را با هم متحد ساخته و به میدان عمل انقلابی روانه ساخته است. و از دیگر سو، شنیدن داستان انقلاب از زبان کسانی که از آغازین لحظه‌هایش با آن همراه بوده‌اند. و در حقیقت عمری را بر سر مقابله و معارضه با مدافعان وضع پیشین گذارده‌اند، پژوهشگر را هم در بهتر شناختن زوایای نامکشوف این ماجرا و هم در آشنایی بیشتر با همین کسان یاری خواهد داد.

خاصه آنکه اگر نیک بر روزگار سپری شده عمر مردانی چون هاشمی رفسنجانی که از اصیل‌ترین دست اندرکاران این ماجرایند نگریسته شود، ایامی پرفراز و نشیب پیش چشم خواهد آمد که تاروپودش با لحظه‌های باختن جان سرشته شده و به همین سبب است که حس عمیق ژرفا کاوی علمی و امی داردمان تا بر خاطرات و اسناد زندگی اینان به جد بنگریم و انقلاب اسلامی به روایت آنان را با جان و دل به تماشا بنشینیم!

هاشمی رفسنجانی، دوران مبارزه عنوان مجموعه دو جلدی از خاطرات و اسنادی است که زیر نظر مهندس محسن هاشمی و از سوی دفتر نشر معارف انقلاب منتشر شده است. در این مجموعه که از دو بخش مجزا اما مرتبط تشکیل یافته است، علاوه بر بخشهایی از خاطرات هاشمی رفسنجانی، خواننده با گنجینه‌ای غنی و ارزشمند از اسناد ساواک مواجه خواهد شد که دوران زندگی هاشمی را از بدو تولد تا روزهای پیروزی انقلاب دربر می‌گیرد. علاوه بر دو بخش یاد شده مجموعه‌ای از تصاویر مرتبط با موضوعات مطرح شده در کتاب و گاهشمار از تاریخ معاصر که فاصله زمانی ۱۳۱۳ تا ۱۳۵۷ را شامل می‌شود، به کتاب افزوده شده که برای شفافیت بخشیدن بیشتر مباحث کتاب قطعاً مؤثر خواهد افتاد. ناگفته نماند که پدید آورندگان این اثر در پرتو خاطرات و

اسناد مرتبط با زندگی هاشمی رفسنجانی، به بسیاری از افراد، شخصیتها و حوادثی که نام و یادشان با انقلاب در آمیخته، نیز اشاره کرده و به آنها پرداخته‌اند. در واقع، کتاب از این جهت، خاصه در بخش اسناد آن، برای پژوهشگر تاریخ انقلاب اسلامی مانند گنجینه‌ای از اطلاعات گونه‌گون جلوه‌گر خواهد شد که او را با حوادث و پیشامدهای زمینه‌ساز انقلاب اسلامی آشنا می‌کند.

این کتاب، به ویژه بخش خاطرات آن، که از توجه جدی و عمیق هاشمی به نگارش تاریخ حکایت دارد، جلوه‌ای دیگر از دقت نظر وی در باب تاریخ است. هاشمی که در کارنامه مبارزات سیاسی خود در کنار نشر دیگر مطالب، انتشار کتابهایی چون امیرکبیر، قهرمان مبارزه با استعمار و سرگذشت فلسطین و یا همکاری در نگاشتن تاریخ زندگی پیامبر(ص) را ثبت کرده از روزگار گذشته به ثبت و نگارش تحلیلی تاریخ علاقه‌مند بوده است، و این مجموعه نیز قطعاً انگیزه‌ای برخاسته از آن علایق دارد.

در هر حال، تا زمان نشر تمامی صد جلد کتابی که قرار است در این مجموعه منتشر شود، زمانی نه چندان کوتاه باید به انتظار نشست و علاوه بر امید و اشتیاق فراوان تداوم نشر دیگر مجلدات آن، قضاوت نهایی در این باب را به آن روز باید موکول کرد. بی‌شک همه علاقه‌مندان تاریخ معاصر چشم به راه‌اند تا تمامی آثار قلمی هاشمی، خاصه خاطرات وی، پیش رویشان قرار گیرد.

ح. ا. نایینی